

Smid Róbert

Kálmán vitéz belefárad

Spiró György: Kőbéka, Magvető, 2017

Aki manapság kormánykritikus szépprózát szeretne olvasni, az könnyedén találhat köteteket ebbéli vágyai kielégítésére a Szijj Ferenc Növényolimpiájától Parti Nagy Lajos Fülkerforjáig terjedő tartományban – amelynek elemei mennyiségileg nem, csak minőségileg fogyatkoznak az előbbtől az utóbbiig haladva. Spiró György *Kőbéka* című regénye kétszeresen is kívül esik azonban ezen a spektrumon. Egyrészt a szerző kiemelkedő – és a kortárs irodalmi életben bizonyos fokig unikális közép-európai – műveltsége garantálja, hogy az új regény kifinomultabb szövegolvasási módot követeljen meg, mint egy politikai pamflet. Másrészt, és ettől nem függetlenül, Spiró tisztában van azzal – nem hiába került ez a megfigyelése a *Fidelió*nak adott interjújának címébe is –, hogy „[a]ki ma Magyarországról ír, a világról ír”. E maximához tartva magát, a regény nem elégszik meg azzal, hogy feleleveníti Mikszáth Kálmán az *A Tisztelt Ház* címmel sajtó alá rendezett politikai karcolatjainak tematikáját és stílusát, hanem kimagasló gondolati finomsággal alkalmaz egy olyan hagyományt is, amelyet ma minden magát jó intellektuális ízlésűnek beállító olvasó túlzott szentenciaszerűséggel billogoz fel.

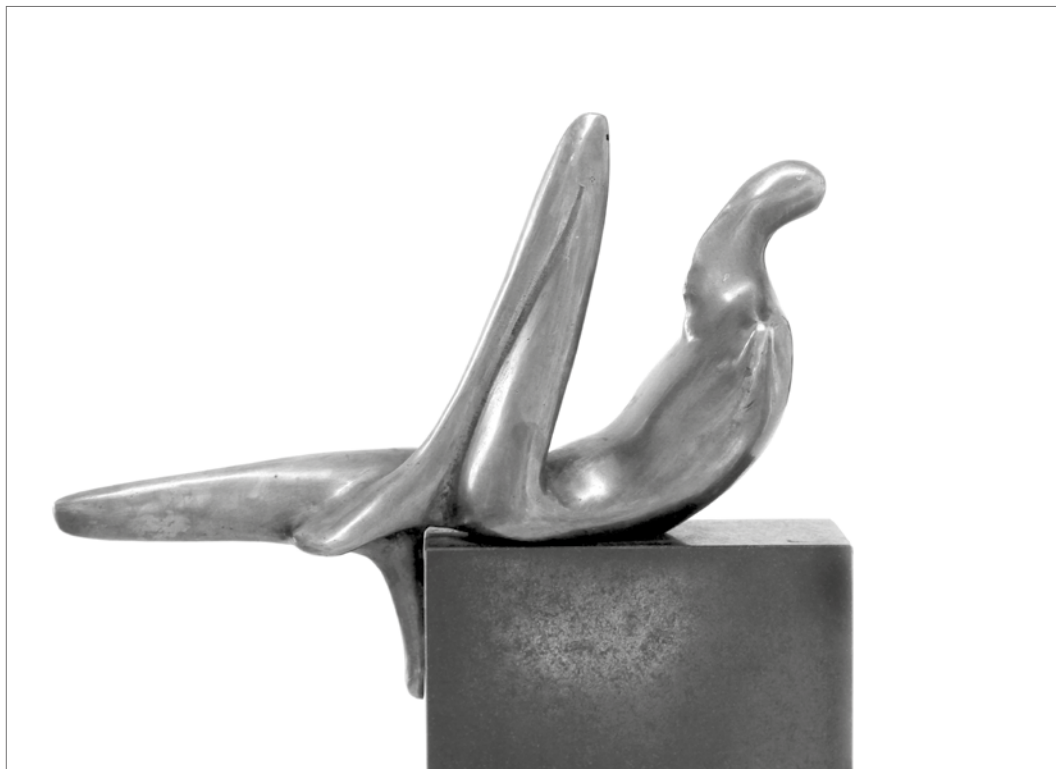
Ez pedig az az általános érvényű filozófiai regény lenne, amely a voltaire-i szatíra zsánereként szolgált. A *Kőbéka*nál a műfajmegjelölés ugyanakkor mégiscsak „mesély”, amely a könnyedebb elbeszélői szöveget és történetvezetést legitimálja (az olyan csodás elemek mellett, mint az elefántméretű hattyúk és emberméretű gombák a zárlatban), egyszersmind bonyolítja azt a befogadói helyzetet is, hogy a szövegvilág egyes elemeinek probléma nélkül találjunk extratextuális párt, továbbá a mesély szóban megbúvó esélyt szem előtt tartva, annak leépítésével gyűrődött illúziólanító regénnyé a spirói szatíra; a voltaire-i poetikai formán változtatva, eszközeit viszont megtartva. Ez utóbbiak közé tartozik egy kifordított nevelődési regény szüzséje, amelynek tulajdonképpen kezdőpontjakor az egyetlen változás már megtörtént: Melák Kálmánkát Záp községben senki nem piszkálja, amióta megnőtt. Ahogy a hatalmi ranglétrán egyre feljebb kerül, hiába szerez ellenségeket, érinthetetlen marad – az üzenet pedig világos: sem fizikailag, sem politikailag nem lehet egy melákon fogást találni. Mindehhez a könyv hozzáadja a pikareszk elemeket, erősen gyakori utalással a János vitézre is, amely párhuzamot Szabó Gábornak a *Műútban* megjelent kritikája példaértékűen fejt ki. Miközben Zápról egy egzotikus afrikai országba, Oroszországba, Franciaországba vagy az Egyesült Államokba kerül Kálmánka, tulajdonképpen nem tanul semmit, inkább csak konstatál. Ezzel a húzással a regény azért is felbontja a fejlődésregények alapjául szolgáló bináris rendszert – tudniillik hogy a kalandok hozzájárul-

nak-e ahhoz, hogy a főhős jobb ember legyen, vagy éppen gazemberségben fejlődik a korrump politikussal való találkozások során –, mert az általa bemutatott szituációk abszurditása legfeljebb tudomásul vehető, de tanulságosnak nem mondható. Sőt, mintha Kálmánka esetében azért sem következhetne be jellemváltozás, mert a minuciózusan megkomponált képtelenségek, amelyek valamely ügylet elleplezésére szolgálnak (például az afrikai segélyszállítmányok és importcikkék) teljes mértékben inkompatibilisek az ő mindenfajta pragmatizmust mellőző, némi túlzással – és persze az ízlés elé görbe tükröt tartva – tisztán esztétikainak nevezhető agyrémeinek (például a sínek felpúpolása).

Az utazás során a szöveg ugyanakkor kiváló atmoszférateremtéssel él. Például egy amerikai kisboltban való adásvételi kommunikációs forma a maga egyszerűségében már kulcsot adhat akár a Wall Street-i karrierhez is, illetve az is világossá válik, hogy miután már sehol nincs egy mástól független bel- és külpolitika, -gazdaság, stb., a haza és a külföld közötti különbségtétel már csak egy nép belső és külső elnevezésének differenciájában érhető tetten (szundimanók/szendemenők). Ennek megfelelően Spiró számára az utazás annak lehetőségét biztosítja, hogy egy globális perspektívából mutassa fel és kritizálja az univerzalitást, amelyet éppen a globalizáció idézett elő. Ennyiben pedig nincs különbség a magyarországi ún. „kormányparti ellenzék” számító viselkedése és a céljait soha el nem érő ENSZ-főtitkár között – ami végül is szerencse, hiszen utóbbi így „energikusan harcolhat tovább” a szegénység betiltásáért. Az egyik hajmeresztő vallomástól a következő irreális szituációig tartó olvasás során érzett túlzott ismerőséget paradox módon csak erősítik a mesemondói stiláris betétek az elbeszélői szövegben: pl. „Nem tudni, hogy a kormányparti ellenzék hívei miért gyűlölték olyan vehemensen a kormányparti polgármestert meg a cimboráit, és viszont. Az emberek az Odera és az Urál között különösebb ok nélkül is gyűlölni szokták egymást, az unalmukat verik el így”, vagy „[...] és ragyogott a két szép szeme, olykor pedig csillogott [...] Elmesélte hamarjában az életét, tartott hajnalig. A bácsika visszavonult, a lánya is lefeküdt a négyemeletes villa valamely szobáscskájában”. E narratív heterogenitás mindazonáltal nem a bejáratott utat követi, vagyis a mindenütt ugyanolyan viszonyok leírásánál nem különböző perspektívából világít rá ugyanarra, aminek következtében mégiscsak mutatkozna különbség a világ homogenitásában, ennél fogva pedig esély a fejlődésre, az elmozdulásra az olajozottan működő korrumpálódás holtpontjáról, ahol a kiszolgáltatottak foglalnak helyet. Ehelyett a szöveg egyértelművé teszi, hogy teljesen mindegy, hol járunk, mindenütt ugyanazok a mechanizmusok fogadnak: így kerül maga az olvasó is a legkiszolgáltatottabbak mellé.

A Kóbéka ugyanis azért tud működni, mert olvasóját elsősorban nem azzal hökkenti meg, hogy képtelenségek következnek egymás után az egyes lokációkhoz kötve, melyek persze meglepően ismerősnek tűnnek a mindennapi tapasztalatainkból, hanem mert belekényszeríti őt egy hitetlenkedő pozícióba, ahol az már nemcsak azt kérdőjelezi meg, hogy a sületlenségeknek tényleg megvan a helyük és egymáshoz tökéletesen illeszkednek, sőt mi több, hogy általuk funkcionál a gazdaság, a politika és minden más, hanem azt is, hogy mennyire paranoid dolog konkretizálni ezeket a szövegen kívüli életben. Más szóval, miközben a történet és az elbeszélés meseszerű elemeivel növeli a szövegben vázolt világ abszurditást, egyben zavart is okoz az olvasóban, hiszen a könnyű ráolvasása a szövegvilágban történeteknek az azon kívüli valóságra egyben azt is jelenti, hogy pontosan azt, a korrumpálódott szereplők által felkínált narratívát fogadjuk el, amely tele van összeesküvés(-elmélet)ekkel és teljes mértékben ellentmond a józan és becsületes gondolkodásmódnak. Nem kell sok hozzá, hogy ennek következtében mi is hasonlóképpen reagáljunk, mint a Történész fedőnevű szereplő: „Mi bajom?! [...] Nincs meg semmi, ebbe örültem bele”. A Kóbéka fifikásan egyértelművé teszi saját befogadhatóságának feltételeit és az olvasói pozíciót annak érdekében, hogy aztán semmi ne legyen a befogadó számára egyértelmű többé – nem csoda, ha Szabó az említett kritikájában tévesen az elbeszélés primer szintjére helyezi a kijelentést, miszerint „Kálmánka azért ért a nép nyelvén, mert a nép tökhülye”, holott itt a narrátor éppen a neoliberais/neokonzervatív politikai elit beszédmódját használja fel a (kétélű) gúnyra.

Amint a regény betessékel minket az előzetesen kijelölt implicit olvasó helyére, észrevétlenül és elkerülhetetlenül azonosulunk Kálmánkával; sokat elmond egyébként a Spiró-féle szatíra kíméletlenségéről, hogy ez részben azért is megtörténik, mert az összes többi frakció még a főhősnél is taszítóbb. Ennél fogva pedig csodálkozásunk tárgyáról, hogy itt senkinek nincsenek skrupulusai, és lényegében ez működteti a világot, a hangsúly áttevődik arra, ahogyan a regény már a mi értetlenségünkön élcelődik; Kálmánka meláksága saját hülyeségünként záródik ránk az olvasott meséyben, holott az olvasónál lenne végső soron a racionalitás, amikor hitetlenkedve reagál a szövegvilág eseményeire. A referencializálásra hajlamos, a valóság gyarlósága felé emelkedő entellektüel olvasóból, aki eltartott kisujjal nyúl a repülő után zavarában, hogy most akkor meglepődjön az abszurd elemeken, vagy a szöveget instrumentalizálja és a jelen viszonyainak egyértelmű kritikájaként használja fel, így csinál a szöveg könnyedén bolondot. Annak érzékeltetésével az olvasás e finomhangolt mechanizmusaiban, hogy mindnyájan benne vagyunk a zápi melák kalandjában, Spiró nem intellektuális politikai tettet hajtott végre, hiszen az efféle értelmiség aktivizmus helyét egyértelműen kijelöli a trivialitások konferenciákon történő kimondásának „bátor” aktusaként [vö. p. 214], mint inkább rámutat a beomlott sírok között nyugalmat találó Kálmán vitéz utazásának politikai tétjére.

Fischer György: Délelőtt